

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС. РЕАЛІЇ ЖИТТЯ.

Колесніков Максим Олександрович, доцент, к.с.г.н.
Таврійський державний агротехнологічний університет,
(0619)42-12-84

В статті викладені проблемні питання у розумінні цілей, практичного впровадження Болонського процесу та кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: Болонський процес, кредит, ECTS, кредитно-модульна система.

«Болонський процес» є чи не самим найуживанішим терміном в освітянських колах в останні 5 років. Сотні ВНЗ, тисячі викладачів та студентів розв'язували для себе тонкощі даної системи, проведені десятки конференцій та семінарів, витрачені величезні кошти. Але закінчення реформування нашої вищої освіти має відбутися до 2010 року і всі ставлять запитання: чи досягнуті цілі Болонської декларації, чи привели освітянські реформи до підвищення якості підготовки фахівців, поліпшення умов наукової та педагогічної роботи викладачів, створення нових можливостей для випускників, підвищення престижу української освіти?

Болонська декларація була, як відомо, підписана 19 червня 1999 р. міністрами освіти більшості європейських країн, і перші статті українських вчених про неї з'явилися не відразу, а через три роки, коли організатори процесу «активізували» керівників системи освіти України й інших держав приєднатися до Болонського процесу.

Перші статті українських вчених, що стосуються цієї теми, були міфологізовані лише частково та стверджували, що «найцікавішим і перспективним процесом у всесвітній вищій освіті є так званий Болонський процес...» [1,2]. Це перебільшення врівноважувалося ретельним викладом того, що мова йде про суцільно європейську декларацію із приводу узгодження систем дипломів, створення сприятливих умов для обміну студентами й науковцями й побудови об'єднаного європейського простору вищої освіти. Надалі рівень міфологізації Болонського процесу стрімко ріс, а факт підписання декларації був поданий як щось надзвичайне й майже історичне.

Найбільше помилкове твердження, що в освітній сфері Європи немає нічого важливішого за Болонський процес. Знайомство з багатьма закордонними джерелами не дає підстав для підтвердження подібної тези про концентрацію європейцями фінансових і людських ресурсів на проблемі повної реструктуризації вищої школи й побудови «загальноєвропейської системи вищої освіти із взаємним визнанням дипломів» [3]. Термін «Болонський процес» використовується тем рідше, чим крупніше європейська держава й чому старше й більш розвинена в ньому система вищої освіти. Більш популярний він у тих невеликих периферійних країнах, які мали слабко розвинені зв'язки із провідними державами Європи й сподівалися на

«болонському» шляху одержати значні дивіденди з полегшення й розширення обмінів в освітньо-науковій сфері, запозичення й впровадження кращого європейського досвіду і т.д. Певне значення має й рівень централізації керування вищою освітою: якщо він високий, «болонська» тема звучить голосніше.

Отже, в очах «європейського освітнього співтовариства» Болонський процес є цікавим, але далеко не першорядною справою. Особливо очевидно дане твердження в тому випадку, якщо подивитися на події з фінансової точки зору, проаналізувавши рух великих коштів, що йдуть на освітні програми й інновації. Більша частина засобів, що витрачаються в Західній Європі в секторі вищої освіти, належить освітньому керуванню Європейського Союзу [4]. Ця організація вже багато років створює й удосконалює власні програми освітніх обмінів і розвитку вищої освіти за рахунок взаємодії, кооперації й співробітництва. Накопичена велика база даних, сформовані тісно зв'язані групи виконавців у всіх зацікавлених країнах, тому щорічні пересування десятків тисяч студентів відбуваються за налагодженою схемою й з дотриманням усіх необхідних формальностей. Усе це було зроблено задовго до появи Болонської декларації, яка майже не вплинула на програми підтримки освітньо-наукової мобільності в Європейському Союзі.

В основному освітньому інформаційному органі ЄС — журналі Le Magazine (№24, 2004) Болонський процес згадується всього лише один раз. В журналі повідомлялося, що органи Євросоюзу вперше організували в Брюсселі дводенний європейський семінар для «виконавців» Болонського процесу з 40 країн, де учасники обмінювалися досвідом освітніх реформ. Цікаво те, що це «вперше» відбулося через цілих п'ять років після початку Болонського процесу.

На відміну від провідних держав Європейського Союзу, в Україні склалася ситуація акцентованого інтересу до Болонського процесу, оцінка якого за останні роки досягла ствердження, що він є найвищим європейським освітнім пріоритетом. На жаль, це ствердження не відповідає реальності, спотворює оцінку й сприйняття процесу, породжує багато необґрунтованих надій [5,6].

Наступним фундаментальним «болонським» міфом є розповсюджене в науковій пресі й засобах масової інформації припущення, що Болонський процес стосується всієї європейської вищої освіти.

Свого часу цей процес був розпочатий з ініціативи ректорів провідних класичних університетів, які підписали відому хартію, що й опікуються насамперед про збереження свого привілейованого положення в системах освіти країн Західної Європи («Велика хартія університетів», 1988). Вони вважають своїми суперниками навчальні заклади із системи вищої професійної освіти, контингент яких дуже швидко ріс напередодні початку Болонського процесу. Організатори Болонського процесу визнали необхідність дослідження діяльності сектору вищої професійної освіти, що присуджує так звані професіоналізовані дипломи типу «В» (це позначення введене в обіг зусиллями ЮНЕСКО після прийняття в 1997 році нової Міжнародної стандартної класифікації освіти — МСКО). До цього моменту вся діяльність учасників Болонського процесу ігнорувала існування цих дипломів і концентрувалася навколо узгодження в їхніх країнах роботи тільки тих університетів, які присуджують академічні дипломи типу «А».

Поява дипломів типу «В» пов'язана із гострим протиріччям між потребами ринків праці у багатих країнах й тим, що їм пропонували системи освіти, між обсягами освітніх бюджетів і тим, що було необхідно для навчання всієї молоді в університетах протягом 5—6 років. Для вирішення цього протиріччя й включення в процес вищої освіти малоздібної до академічного навчання молоді розвинені країни використовують два головні засоби [7]:

1) Створення неуніверситетських вищих шкіл з дуже професіоналізованими програмами навчання.

2) Максимальне скорочення строку навчання за цими програмами за рахунок орієнтації підготовлених на них осіб на практичну, а не на аналітичну діяльність.

Слід сказати, що майже всі країни ЄС ліквідували традиційну професійно-технічну освіту й намагаються дати спершу середню спеціальну, а пізніше — вищу професійну освіту практично всієї молоді вікової групи 16—23 роки. У більшості країн — учасників Болонського процесу вища професійна освіта за своїми контингентами перевищує сектор університетської освіти, а роль в економіці випускників з дипломами типу «В» постійно росте. Саме ця обставина й змушує піднімати питання про поширення Болонського процесу й на професійний сектор європейської вищої освіти.

У вступному коментарі до Болонської Декларації було записано: «Метою Болонського процесу є конвергенція європейської вищої освіти, це не шлях до «стандартизації» або «уніфікації». Фундаментальні принципи автономії й різноманіття залишаються нерушимими» (The Bologna Declaration: an explanation) [3]. Проте, виникло переконання із приводу орієнтації всього процесу на створення інтегрованої й уніфікованої системи вищої освіти всієї Європи, де пересування студентів і науковців буде майже автоматичним, оскільки всі дипломи будуть однаковими й будуть визнаватися у всіх країнах. У дійсності ж із самого початку мова йшла про узгодження («гармонізацію») тільки другорядних і суґубо структурних аспектів навчального процесу частини закладів, що пропонують студентам довгострокові програми навчання, які можна розділити на дві частини — бакалаврську й магістерську. У Болонській декларації є рекомендації щодо тривалості обох стадій, прийняття нового законодавства для ліквідації перешкод обміну студентами та ін., але нічого не говориться про обов'язковість прийняття загальних для всієї Європи навчальних планів за відповідними дисциплінами і повної уніфікації навчальних програм підготовки фахівців однакового профілю [8].

Джерелом непорозумінь є сама назва системи організації навчального процесу впроваджена на теренах вищої освіти України - кредитно-модульна. Адже, у відповідності зі словником ECTS, модуль є синонімом навчальної дисципліни, а кредит - одиницею виміру трудомісткості модуля: модуль обов'язково має кредитний вимір. Тобто, термін «кредитно-модульна» є аналогічним за семантичною структурою терміну «годинно-часова». Питанням узгодження і адекватного перекладу термінів присвячено ряд публікацій та ця тематика викликає неоднозначні дискусії [9].

Кредитно-модульна система бере за основу систему ECTS, що робить її накопичувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання протягом усього» життя (Long-Life Learning) [10]. Якщо з виміром кредитів начебто

все зрозуміло, то з їх накопиченням та трансфером для забезпечення згаданої мобільності та навчання протягом всього життя питання не вирішене й досі.

Що ж стосується модульної системи, то в умовах України на сьогодні реалізувати її для переважної більшості ВНЗ просто нереально. По-перше, у студентів немає можливості самостійно вибирати дисципліни. Студент повинен мати можливість підібрати собі дисципліни, щоб набрати необхідну кількість кредитів. Адже саме це і є його «зеленою карткою» до європейської освіти. В Україні це неможливо з багатьох причин, першими з яких є економічні.

Також, прив'язування компонентів модуля – змістових модулів до календарю, з огляду на необхідність проведення контрольних заходів (ПМК) в чітко визначені навчальним графіком терміни нелогічно. Адже, модуль (дисципліна) може різнитися за кількістю, тривалістю та важливістю структурно-логічних розділів. Тому рівномірний поділ семестру на два змістових модуля алогічний і полегшує лише контроль за навчанням, але не покращує його якість.

Загалом слід сказати, що кредити, модулі й рейтингове оцінювання неможливо вважати магічними засобами уніфікації освітніх систем з одночасним значним підвищенням якості дипломів [11]. Дійсно, у випадку суцільно формальної заміни одних (астрономічних годин) одиниць виміру навчальної роботи студентів на інші (залікові одиниці) зміни будуть так само несуттєві, як перехід у вимірі росту немовлят, дітей і дорослих із сантиметрів на дюйми.

Кредитно-модульна система, як атрибут Болонського процесу має виконувати функцію сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого (мається на увазі закордонного) [12,13]. Забезпечення цієї функції реалізується через застосування системи ECTS. Одним з трьох ключових елементів якої є навчальний трьохсторонній контракт між студентом, базовим ВНЗ та ВНЗ-партнером. Але, напевно чи більшість ВНЗ України можуть похвалитися реальним існуванням та роботою таких контрактів.

Ще один міф — переконаність у тому, що саме Болонський процес стане магістральним шляхом оцінювання й забезпечення якості європейської вищої освіти. Але, час від часу університети одержують вказівки щодо обмеження кількості аудиторних годин на тиждень. При цьому не враховують ні специфіку навчальної програми, ні реальний рівень забезпечення умов для самостійної роботи (бібліотеки, інтернет).

До закінчення задекларованого періоду завершення реформування вищої освіти (2010 рік) залишається обмелі часу. Залишаються невирішеними питання прийняття узгоджених наукових ступенів, в тому рахунку, через впровадження додатку до Диплома для забезпечення можливості працевлаштування та підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської вищої освіти.

Необхідно пам'ятати, що всі рекомендації щодо використання певного інструментарію (ECTS, Доповнення до диплома, Європейські стандарти забезпечення якості, Європейська мережа кваліфікацій і таке інше) мають мету забезпечити прозорість і доступність навчального процесу, документів про освіту і гарантування якісної підготовки студентів. Усе інше — компетенція університетів і національних органів керування освітою [14].

У прихильників декларації «Зони європейської вищої освіти» є досить багато опонентів, що абсолютно справедливо докоряють загальноєвропейську освітню систему в її недоліках, і, на думку яких, Болонська декларація є скоріше ознакою деградації європейської освіти, чим новим етапом в її розвитку.

Разом з тим, найбільш позитивним аспектом Болонського процесу може стати освітнє зближення й об'єднання держав Європейського Союзу й інших країн, що приєдналися до нього надалі. Мова йде про створення принципово нової атмосфери відкритості й співробітництва всіх європейських країн у такий чутливій до націоналістичних проявів сфері, якою є вища освіта. Реальна інтеграція Європи неможлива без певного рівня інтеграції освіти й об'єднання можливостей науково-викладацького персоналу ВНЗ країн Європи.

Література.

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) / За редакцією Кременя В.Г. – Київ. - Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2004. – 146 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / С.М.Гончаров, В.М.Мошинський. - Рівне: НУВГП, 2004. – 142с.
3. The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education. Convened in Bologna on the 19th of June 1999 <http://www.ntb.ch/SEFI/bolognadec.html>
4. <http://www.coe.int>
5. Корсак К. Міфи про Болонський процес// Завуч. - 2006.- № 1.- С. 4-6.
6. Нечаєв В., Шаронова С. Болонський процес: міфи, ілюзії, реалії // Вища школа. - 2005.- №1.- С.56-65.
7. Згага П. Современные тенденции в сфере высшего образования в Европе // Высшее образование сегодня. - 2005.- №12.- С. 22-28.
8. Товажнянський Л.Л., Сокол Є.І., Клименко Б.В. Болонський процес: цикли, ступені, кредити: Монографія. – Харків: НТУ «ХП», 2004. – 144 с.
9. Спірін О.М. Понятійний апарат кредитно-модульної системи навчання // Вісник Житомирського педагогічного ун-ту. – 2004. – № 15. – С. 83-86.
10. Болонський процес: навчання впродовж життя / М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. Товажнянський. – Харків: НТУ «ХП», 2004. – 144 с.
11. Сухарників Ю. Національні особливості впровадження додатка до диплома загальноєвропейського зразка у вищій освіті України// Вища школа.- 2006.- № 2.- С. 76-88.
12. Гуляєва Н. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири// Вісник Київського нац. торговельно-економічного ун-ту.- 2005.- № 4.- С. 112-116.
13. Болюбаш Я. Один з принципів болонського процесу - мобільність студентів у європейському просторі// Освіта України. - 2006.- № 5.- С. 4.
14. Дмитриченко М. Автономія вищого навчального закладу - вимога Болонської декларації// Вища школа.- 2005.- №2.- С.22-34.

Bologna process. The reality of life.

Kolesnykov M.A.

The article is devoted to the problematic questions in Bologna process and credit-modular system aims understanding and its practical realisation at Ukrainian's higher educational establishments.

Key words: Bologna process, credit, ECTS, credit-modular system.